

1. SOFTWARE

- programové vybavení počítače (př. programy, data, kódy)

Program - předpis určující *operace* a jejich *pořadí* (algoritmus – posloupnost) prováděné s *vloženými daty* pro *vyřešení* zadaného úkolu.

- pracuje s daty (př. dat: textová, zvuková, obrazová, video)

Programování – tvorba programů v programovacím jazyce

Programovací jazyky – speciální programy vyvinuté pro tvorbu jiných programů, dokáží přeložit *zdrojový text* (text napsaného programu) do *strojového kódu* (jazyk, kterému rozumí hardware PC - dvojková soustava, 1 a 0), př. Pascal, Delphi, Basic, Visual Basic, C++ ...

„Programátor programuje programy v programovacím jazyku.“

2. Rozdělení programů

I. Systémové programy

- řídí nebo usnadňují chod a správu počítače, některé jsou pro jeho chod nezbytné (př. operační systém).

1. **operační systémy (OS)** – řídí a ovládají HW a SW počítače, na PC nutný, př. Microsoft Windows 98, 2000, XP, Vista, **Linux** - SuSe, RedHat, Mandrake, **OS/2**
2. **nadstavby OS** – doplňují nebo vylepšují OS, př. TotalCommander
3. **komprimační programy** – zmenšují velikost souborů, př. WinRAR, WinZIP, PowerArchiver
4. **antivirové programy** – chrání PC před škodlivými programy (viry), př. AVG, Avast, Norton Antivirus

II. Uživatelské (aplikační) programy

- programy určené pro všeobecné využití počítače širokým okruhem uživatelů

1. **textové editory** – tvorba textových dokumentů př. Ms Word, 602Text, Writer
2. **grafické editory** – práce s poč. grafikou, př. Zoner Callisto, Gimp, prohlížeče fotek, CorelDraw
3. **tabulkové kalkulátory** – tvorba výpočetních tabulek, př. Ms Excel, 602Tab, Calc
4. **prezentační programy** – tvorba prezentací př. firem, př. Ms PowerPoint, Impress
5. **programy pro zpracování zvuku a obrazu** – př. WinAMP, PowerDVD, MicroDVD
6. **komunikační programy** – programy pro mail, chat, volání apod. Ms Outlook, ICQ, MSN Messenger, Skype
7. **výukové** – LangMaster – cizí jazyky, encyklopedie
8. **databázové systémy** – organizování a správa velkého množství informací (dat), př. Ms Access
9. **ekonomické** – Pohoda, Stereo, Money
10. **vydavatelské** – tvorba časopisů a novin, př. Ms Publisher
11. **projektové a konstrukční** – př. AutoCAD

Katalogy programů př.:

www.slunecnice.cz

www.stahuj.cz

www.studna.cz

www.instaluj.cz

Komerční rozdělení programů

1. **Komerční programy** – prodej licence používání programu na jednu nebo více PC (kupují se); multilicence – licence pro více PC

2. **Volně šiřitelné:**

- shareware, demoverze - funkční neúplné nebo časově omezené programy pro reprezentaci (ukázkou) plné verze, která se musí zakoupit

- freeware, GNU GPL - plně funkční, zdarma, volně šiřitelné

- public domain – publikace, informace, fotky, projekty apod. př. na Internetu, volně ke stažení (WWW)

3. Operační systémy (OS)

- základní programové vybavení počítače (soubor programů) zajišťující řízení počítače. Zajišťuje komunikaci mezi uživatelem, programovým (software) a technickým zařízením (hardware) počítače, tím umožňuje využití ostatních programů.

Operační systémy: př.

OS/2

CP/M

UNIX

Linux – distribuce: RedHat, SuSe, Mandrake, Debian, ...

MS DOS (poslední samostatná verze je MS DOS 6.22)

Windows 95, 98, 2000, NT, XP

- Home

- Profesional

Vista (2007) – několik distribučních balíčků dle obsahu

- Home Basic, Home Premium, Business, Ultimate

- 32 bit, 64 bit

Seven (7)

Bootování – zavádění operačního systému z vnější paměti (HDD, CDROM) do operační paměti, po spuštění PC

Plug & Play – vlastnost OS, detekuje nové HW komponenty a zjednodušuje instalaci ovladačů

Ovladače – programy zajišťující funkčnost jednotlivých komponent PC (grafická karta aj.), doplňují OS

Souborový systém – přesná pravidla jak jsou zapisována a čtena data na pevném disku, nemusí být mezi sebou kompatibilní.

př. Windows – FAT 32, NTFS

Linux – Ext2, Ext3

4. Soubory a složky (adresáře)

Veškerá data v počítači jsou uložena do základních pojmenovaných jednotek, nazývajících se **soubory** (skupina spolu souvisejících informací). Soubor je vždy vytvořen v nějakém programu.

Název souborů: jméno souboru (256 znaků), tečka a přípona (extenze) př. dopis.txt

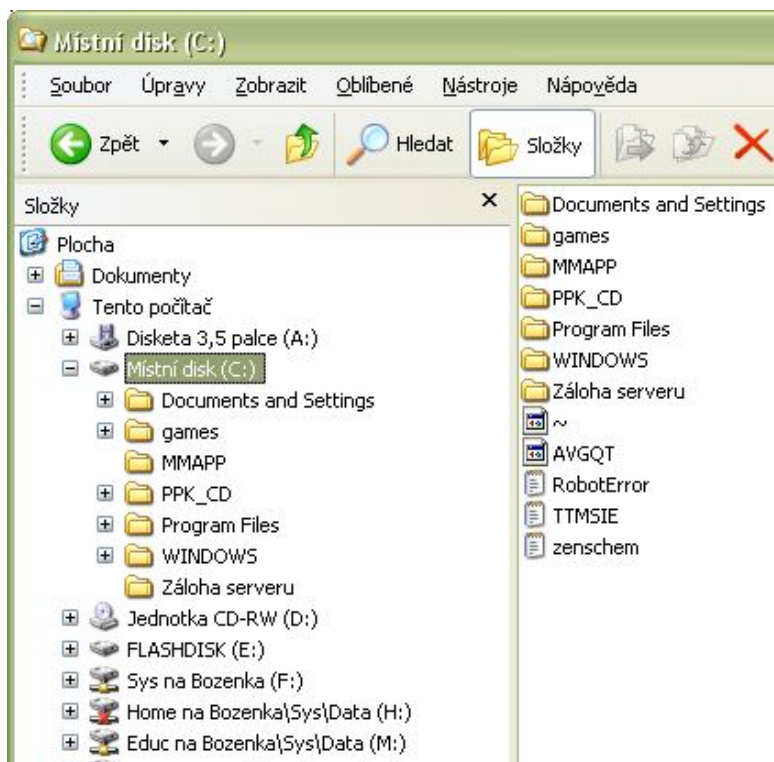
Typy souborů:

- ⇒ textové (př. .doc; .txt;...)
- ⇒ grafické (př. bmp, jpg, .gif)
- ⇒ videosekvence (př. .avi, .mpg, .vob)
- ⇒ zvukové (př. .wav, .mp3, .wma)
- ⇒ datové (př. .xls, .dat)
- ⇒ spustitelné (př. .exe; .bat; .com)
- ⇒ systémové (.sys, .dll)
- ⇒ ostatní (libovolné názvy dle programátora)

Složky - elektronická místa (škatulky) v paměti počítače, kde jsou umístovány soubory, podadresáře nebo obojí.

Kořenový (hlavní) adresář - nejvyšší úroveň adresářů, vytváří se při formátování.

Aktuální adresář (složka) – složka ve které se právě nacházíme

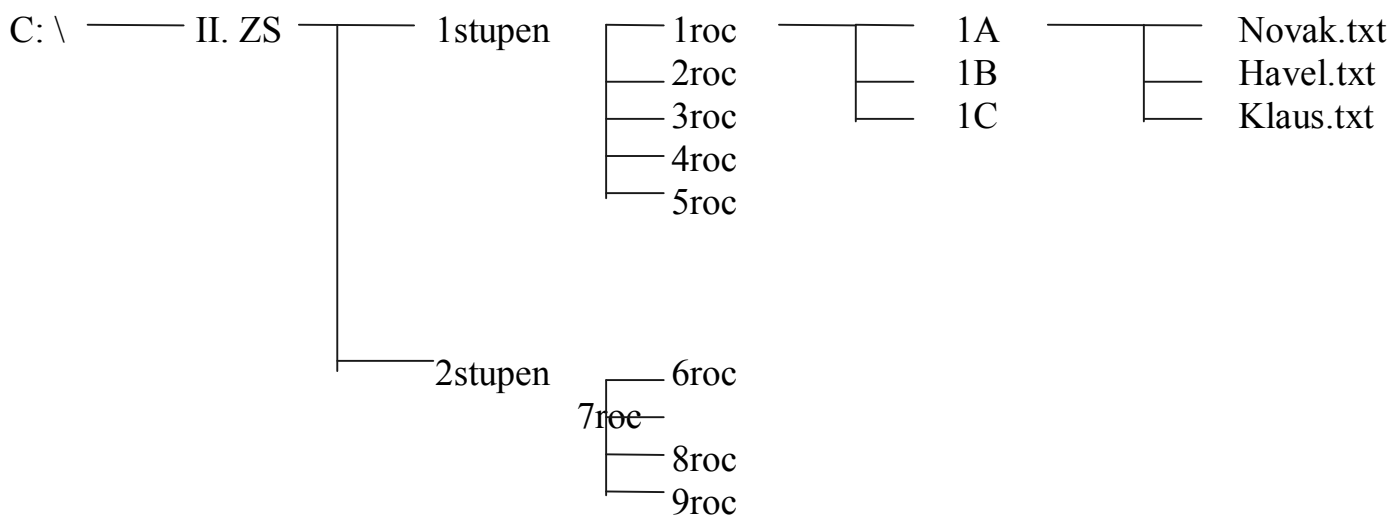
5. Uspořádání dat na disku

Veškerá data jsou v počítači přehledně uspořádána do rozvětvených úrovní a nazývá se **stromová struktura disku (strom - ang. tree)**.

1. úroveň - **disk** (označen písmenem abecedy a dvojtečkou př. A: C: B:)
2. úroveň - **adresáře** (členění disku dle potřeb uživatele), každý adresář může mít další úroveň, které jsou vůči sobě nadřizené a podřizené - **podadresáře**.
3. úroveň - **soubor** - konec stromu

Kořenový adresář (základní) - nadřizený adresář označen \ př. C: \

Příklad stromové struktury na disku:

Úkol: Pokus se v programu Průzkumník v pravém panelu rozevřít co nejdelší větev stromové struktury (použij + a – před složkami)!

6. Označení disků

Disk se kterým pracujeme se nazývá **pracovní (aktuální)**.

Běžné označení disků:

- C: - pevný disk
- A: - pružný disk (disková mechanika)
- B: - druhý pružný disk pokud je instalován
- D: - optický disk (CD ROM)
- E,F,G,H,I atd. - síťové pevné disky

7. MsDOS (Příkazový řádek)

- dříve nejrozšířenější textový OS u nás.

Nadstavby MsDOS: M602, Norton Commander, Windows 3.x

Dnes v OS podobný jako **příkazový řádek** (Start → Programy → (Příslušenství) → Příkazový řádek):
Start → Spustit →


```
C:\>dir
Svazek v jednotce C nemá žádnou jmenovku.
Sériové číslo svazku je 0850-F1C9.

Úypis adresáře C:\
04.06.2003 21:12      0 AUTOEXEC.BAT
18.10.2003 03:40    11 754 097 AUGQT.DAT
04.06.2003 21:12      0 CONFIG.SYS
20.09.2003 02:56    <DIR>      Documents and Settings
22.10.2003 10:03    <DIR>      games
31.10.2003 15:00    <DIR>      MMAPP
19.09.2003 06:12    <DIR>      PPK_CD
12.02.2004 03:56    <DIR>      Program Files
15.01.2004 03:35      82 RobotError.log
13.09.2003 11:20     5 461 TTMSIE.log
11.02.2004 23:23    <DIR>      WINDOWS
27.11.2003 11:38     9 751 zenschem.log
24.10.2003 08:56    <DIR>      Záloha serveru
13.02.2004 20:20    183 013 ~
          7 souborů,      11 952 404 bajtů
Adresářů: 7,      Volných bajtů: 18 120 368 128

C:\>
```

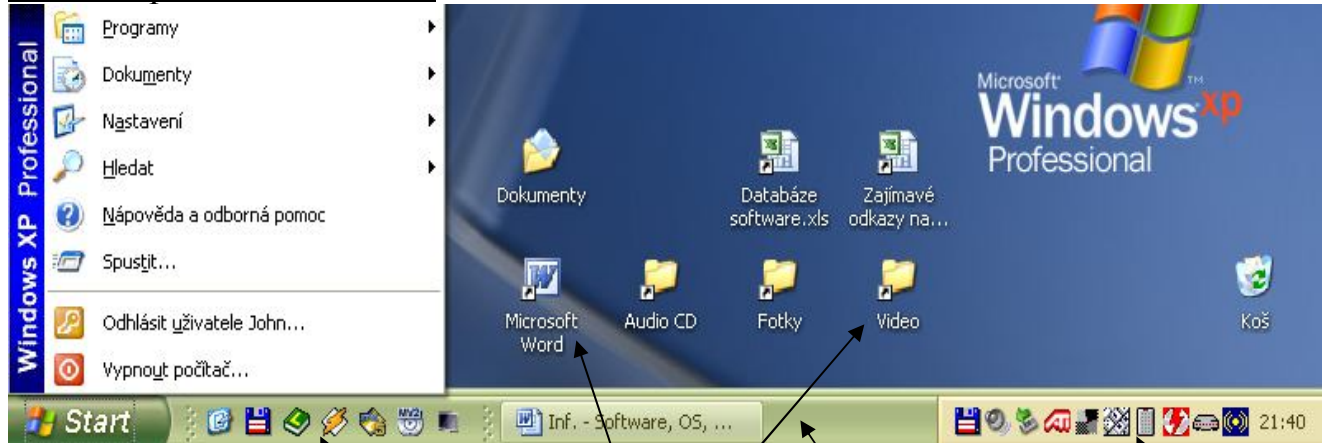
Základní příkazy:

- DIR /p - výpis aktuálního adresáře př. C:\windows
- TREE - graficky zobrazí strukturu složek
- TIME - zobrazení a nastavení času
- DATE - zobrazení a nastavení data
- MD slozka - vytvoření adresáře (složky) „slozka“
- CD windows - přechod do adresáře windows
- CD .. - o úroveň výš
- DEL slozka - smaže objekt „slozka“
- RD slozka/s - smaže složku „slozka“ včetně vnořených objektů
- COPY C:\config.sys C:\slozka - přepokopíruje soubor config.sys do složky „slozka“
- COPY CON soubor.txt - následující text uloží do souboru soubor.txt
ukončení F6 → Ester
- HELP - vyvolá nápovědu
- HELP MD - vyvolá nápovědu k příkazy MD

8. Windows 98, 2000, XP

- grafické operační systémy pro osobní počítače od firmy Microsoft, první Windows 95 po OS MS DOS, který využíval okna jako svoji nadstavbu (Windows 3.x)

Pracovní prostředí Windows:

Nabídka „Start“

Panel rychlého spuštění

Ikony

Minimalizační lišta

Systémová lišta

Pracovní plocha:

1. **Ikony** - systémové (př. Koš, Tento počítač, Okolní počítače)
- uživatelské – soubory, složky nebo zástupci spouštěcích souborů nebo složek, podle uživatele
2. **Systémová lišta** (system tray) – indikace běžících, většinou systémových programů (hodiny, hlasitost, nastavení obrazovky, antivir aj.)
3. **Minimalizační lišta** – běžící uživatelské programy
4. **Panel rychlého spuštění** – zástupci nejčastěji používaných programů, spuštění - 1klik
5. **Tlačítko (nabídka) „Start“** – klávesa Win , zkratka Ctrl+Esc

Kontextové menu – aktuální nabídka operací pro danou položku, vyvolá se P tlačítkem myši nad žádanou položkou. Platí v mnoha programech.

9. Nabídka „Start“

1. Programy

– obsahují spouštěcí soubory programů instalovaných většinou do složky C:\Program files

Příslušenství – standardní součást instalace Windows, volitelné položky

Komunikace - síťová připojení a komunikace po síti

Usnadnění (Lupa, klávesnice na ploše aj.)

Multimédia

Zábava (hry, záznam zvuku ...)

Systémové nástroje (př. Scandisk, defragmentace disku, naplánované úlohy)

Kalkulačka

Malování - jednoduchý grafický editor

WordPad - jednoduchý gtextový editor

Poznámkový blok - editace textových souborů

Příkazový řádek

Průzkumník

Myš klávesnicí – L Shift + L Alt + NumLock

2. Dokumenty – soubory, se kterými se pracovalo v poslední době

3. Nastavení

- centrální nastavení (konfigurace) systému

4. Hledat - vyhledávání složek, souborů popř. počítačů v síti

5. Nápoředa - elektronická příručka pro uživatele, rychlé vyvolání kl. F1, hledání podle obsahu nebo rejstříku (podle klíčových slov)

6. Vypnout – vypnutí PC

Restartovat– znovu nabootování OS

Odhlásit - ukončení práce a nová konzola pro přihlášení

Úsporný režim (spánek)– při střednědobém přerušeni práce, vypne monitor a disky

11. Průzkumník

str. 31

- program pro správu složek a souborů, standardní součást Windows

Spuštění: 1. Klávesa Win + E
2. Spustit (Win + R) – explorer
3. Start → Programy → Příslušenství → Průzkumník Windows

1. Označení objektů:

1. 1 objekt - kliknutí L tlačítkem myši
2. více objektů – tah myši se stisknutým L tlačítkem
- Ctrl + L tlačítko
3. Vybrání všech objektů – Ctrl+A

2. Vytvoření nového objektu:

- Postup: 1. Soubor → Nový → výběr objektu
2. Kontextové menu → Nový → výběr objektu

Objekty: *Složka*

Zástupce – odkaz na nějaké místo (složka, soubor, disk), šetří místo na disku

Soubory různých typů inst. programů př. Textový dokument (.txt)

3. Přejmenování objektu:

- Postup: 1. označení objektu → Soubor → Přejmenovat
2. kontextové menu na objekt → Přejmenovat
3. 2 × klik L tlačítkem myši

4. Přesouvání objektů

- Postup: 1. SHIFT + přetažení myši na určené místo
2. Použití schránky (Vyjmout + Vložit)

5. Kopírování objektů

- Postup: 1. Přetažení myši na místo kopie (bez SHIFT)
2. Použití schránky (Kopírovat + Vložit)

6. Mazání objektů - Koš

- Postup: 1. označení objektu → Soubor → Odstranit
2. kontextové menu na objekt → Odstranit
3. označit → klávesa Delete (Del)

Po odstranění se položka většinou umístí do koše odkud je možné její **obnovení**.

- Postup: ve složce Koš → označit objekt → Obnovit (kontext. menu)

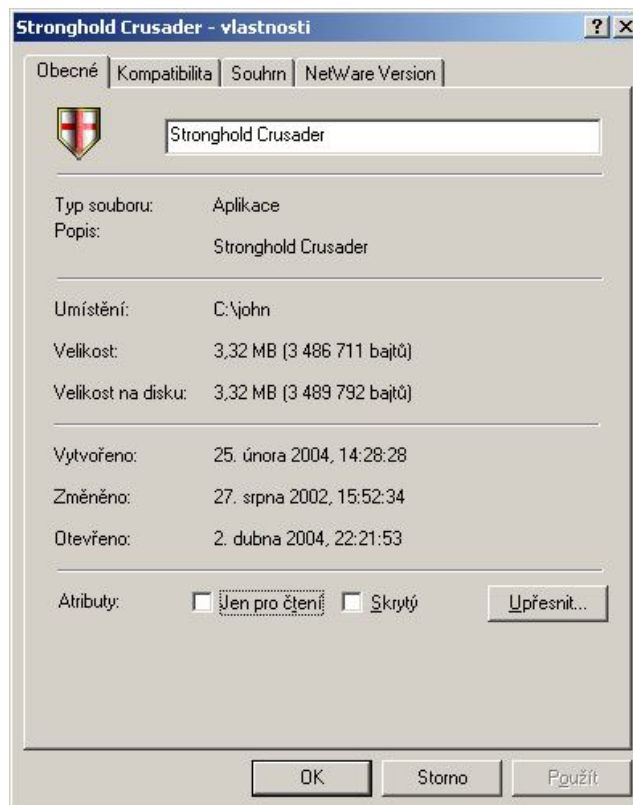
13. Vlastnosti objektů (souborů, složek, disků)

- informace o daném objektu vyvoláme P tlačítkem → Vlastnosti

1. Soubory a složky

1. Název
2. Typ souboru
3. Popis
4. Umístění
5. Velikost
6. Datum vytvoření, změny, otevření
7. Atributy:

Jen pro čtení – nelze zapisovat
Skrutý – nelze vidět (systémové soub.)
Archivovat - zálohování
Komprimovat (WinXP) – zmenšení velikosti

2. Disk

a) Obecné:

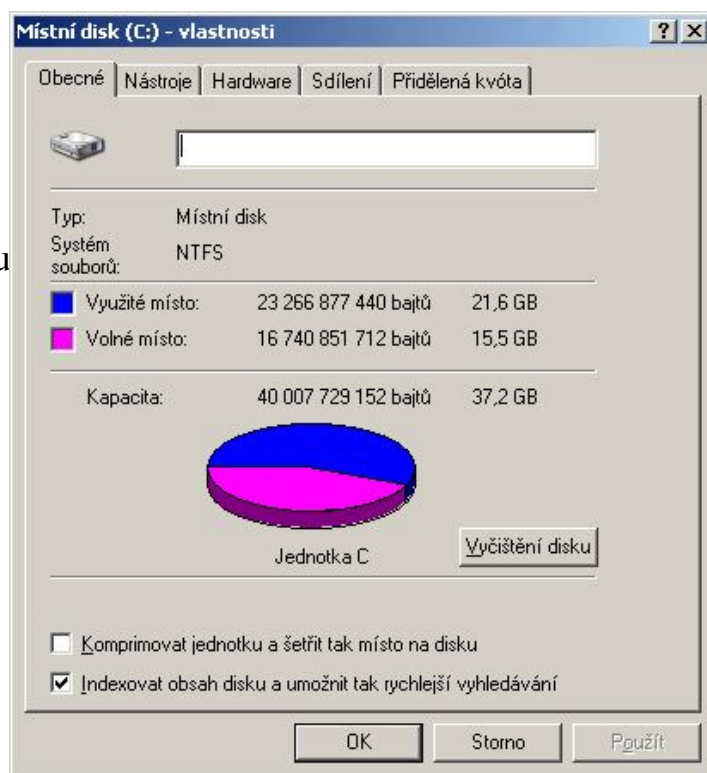
1. Název svazku
2. Typ disku (místní, síťový)
3. Systém souborů – způsob uložení dat na disku (FAT 32, NTFS)

1. Kapacita (volné, využité místo)
2. Vyčištění disku (vymaže nepotřebná data)

b) Nástroje:

1. Kontrola chyb – Scandisk
2. Defragmentace – poskládání dat na disku

c) Sdílení – umožnění přístupu ze sítě

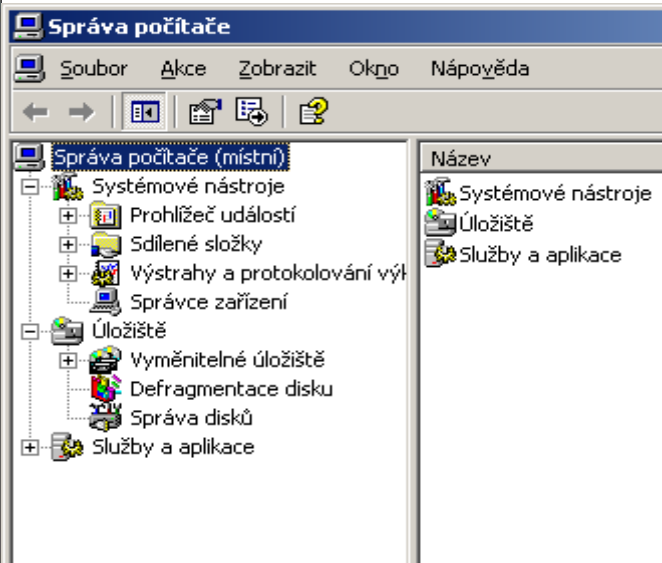
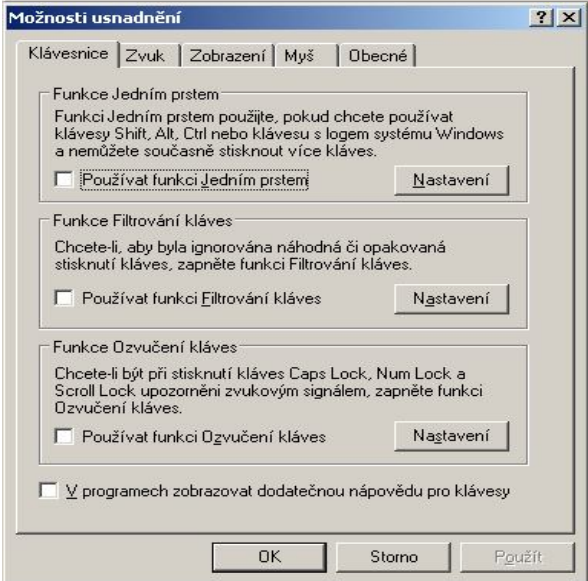
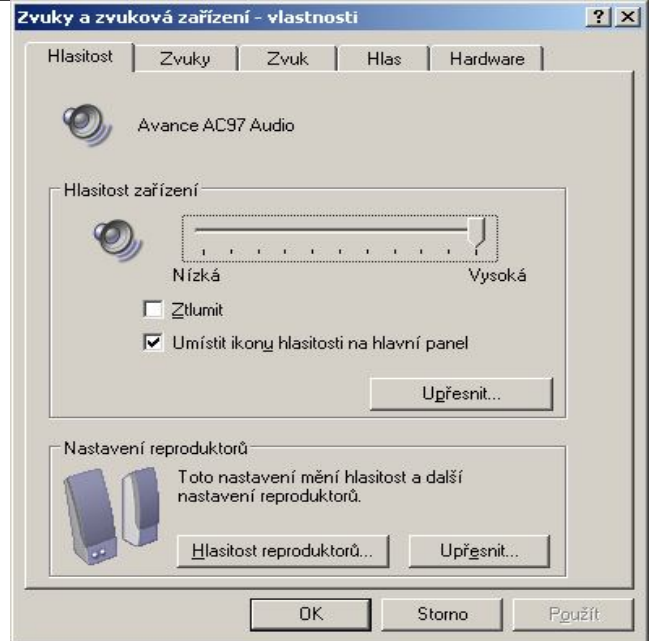
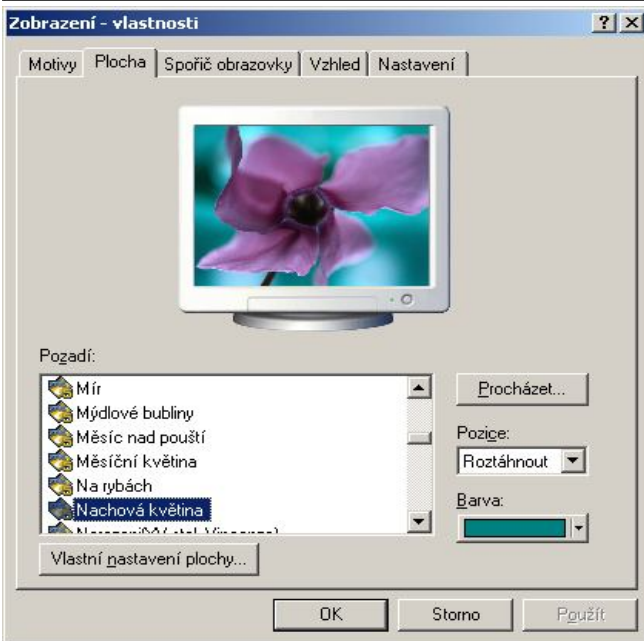
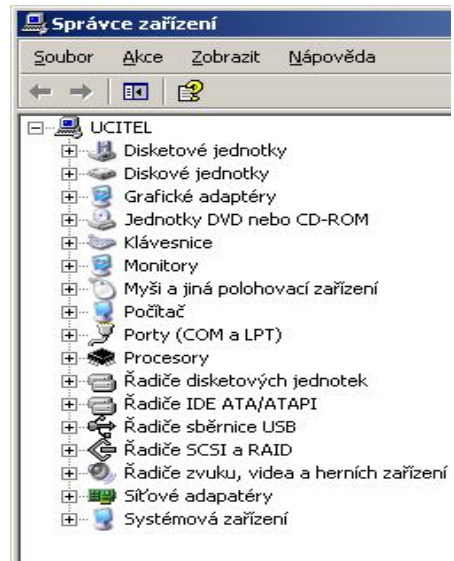
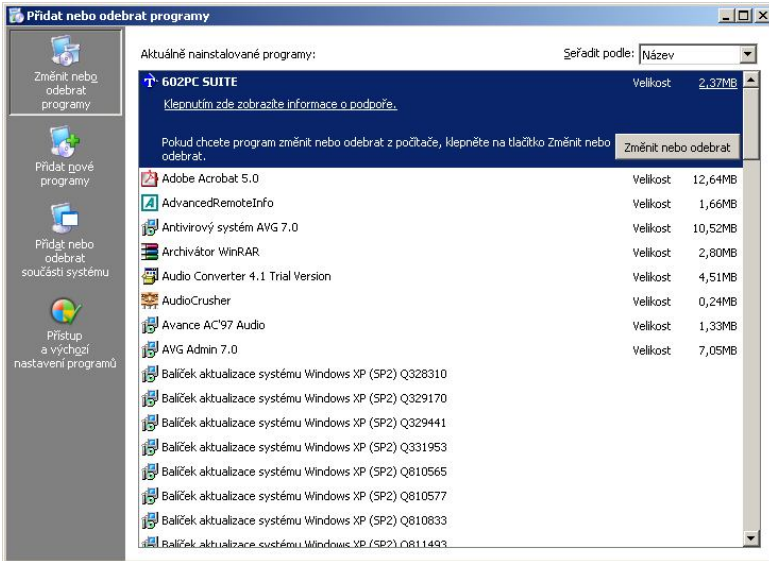

14. Ovládací panely

- globální konfigurace OS Windows, neznalá manipulace - nebezpečí poškození systému

Postup: Start → Nastavení → Ovládací panely
 Total Commander → Control panel

1. **Datum a čas** – nastavení systémového data a času
2. **Herní zařízení** – nastavení pákových ovladačů a Gamepadů
3. **Klávesnice** – rychlost opakování, prodleva, blikání kurzoru, hardware
4. **Možnosti sítě Internet** – připojení k Internetu, výchozí stránka, nastavení prohlížeče, zobrazování v prohlížeči aj.
5. **Možnosti složky** – parametry a zobrazování objektů (složek, souborů), přiřazení souborů k programům aj.
6. **Myš** – rychlost poklepání (dvojklik), ukazatele, rychlost ukazatele aj.
7. **Naplánované úlohy** – automatické spouštění libovolných programů v určité době nebo intervalu (př. testování antivirem v noci).
8. **Nástroje pro správu** – balík nastavení, hlavní položka: **Správa počítače** – soft. konfigurace OS, fyzických a logických disků, portů, přerušení, uživatelské skupiny aj.
9. **Písma** – databáze písem, které jsou propůjčovány ostatním programům.
Typ: a) **True Type** – popsány vektorem, změna velikosti se dopočítává
 př. Times New Roman, Arial Courier New a mnoho dalších.
 b) **Rastr** – složení z bodů (čtverečky)
10. **Přidat nebo odebrat hardware** – zajišťuje správnou funkci a instalaci hardware
 Plug and Play – automatické rozpoznávání a instalace běžných zařízení (modem, graf. karta aj.)
10. **Přidat nebo odebrat programy** – konfiguruje instalované programy:
 a) **komponenty Windows** – přidává nebo ubírá různé součásti Win (př. Hry, kalkulačka aj.)
 b) **další programy** (uživatelské, systémové) – nemusí zde být všechny programy co jsou v PC, při odebírání (odinstalaci) programu je nutné použít (nemazat jen v Průzkumníku!)
11. **Systém** – centrální správa hardware, Průvodce přidáním HW, správce zařízení, podpisy ovladačů.
12. **Uživatelé a hesla** – vytváření a správa účtů – každý uživatel má svoje nastavení prac. plochy, dokumenty apod., nastavení hesel k účtům.
13. **Zobrazení** – konfigurace grafického prostředí (karty) př. pracovní plocha, spoič, pozadí, ikony, rozlišení aj.
14. **Zvuky a multimédia** – nastavení zvukové karty, hlasitosti přehrávání, reproduktorů, kodeky, systémové zvuky aj.
15. **Možnosti usnadnění** – nastavení pro jednodušší práci v OS (př. ozvučení kláves)

16. Nastavby a doplňky operačního systému

- vylepšují, doplňují nebo rozšiřují funkce a ovládání OS, patří sem velké množství jednodušších programů (většinou freeware), ale i složitějších programů (shareware, komerční) př.

Správci souborů a složek – př. Total Commander, Salamandr

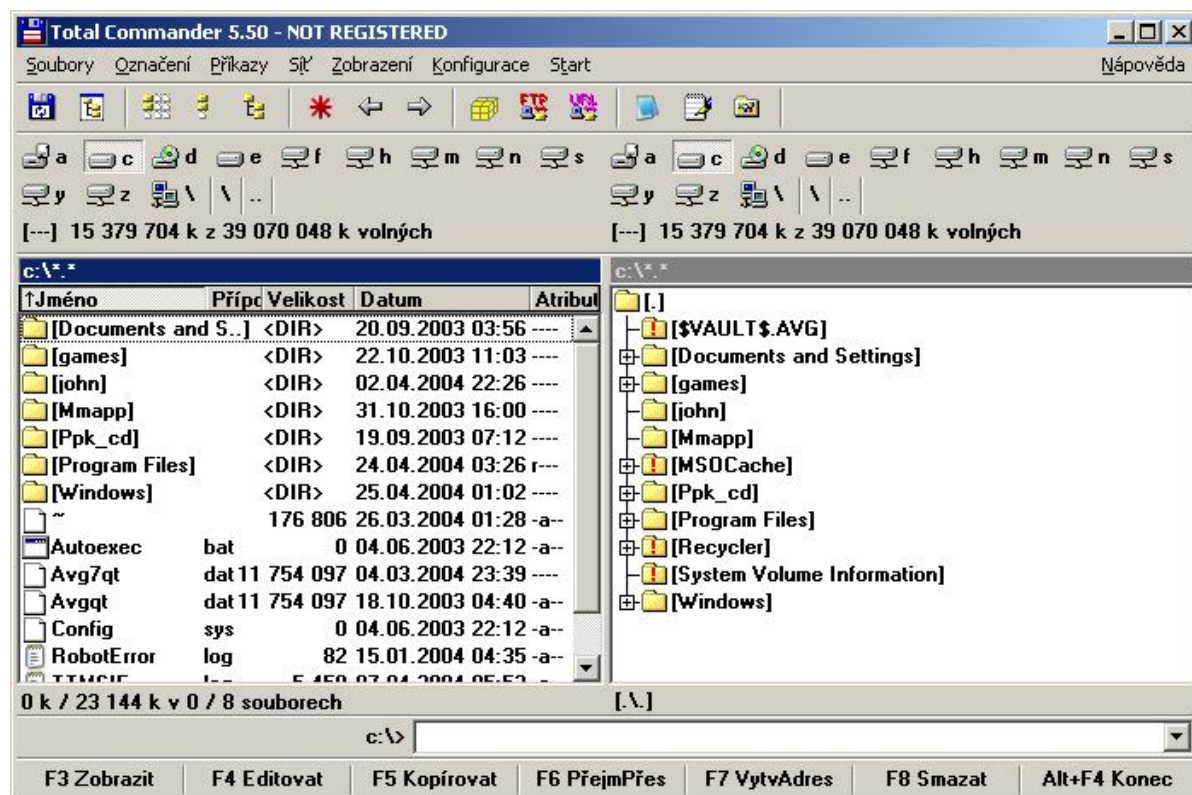
Kodeky – př. DivX, Xvid, MPEG -2 (DVD)

Ovladače

Total Commander (TC)

17. Pracovní prostředí v TC

- nastavba OS pro správu disků, složek, souborů, síťových položek, archivů aj., shareware

1. Hlavní nabídka	5. Stavový řádek
2. Panel nástrojů (tlačítková lišta)	6. Příkazový řádek
3. Disková lišta	7. Funkční tlačítka (F3..F8)
4. Panely	

Nastavení vzhledu: Hlavní nabídka → Konfigurace → Nastavení → Vzhled

18. Zobrazení položek v TC

Hlavní nabídka → Zobrazení

1. Stručné – základní informace
2. Detaily – podrobné informace o objektech
3. Popisy – pouze názvy
4. Strom – stromové uspořádání složek a souborů
5. Náhled – obsah položky v druhém panelu
6. Okna pod sebou – více informací o objektech
7. Všechny soubory
8. Programy – jen spustitelné soubory (s příponou *.exe, *.bat)
9. Vlastní filtr – možno nastavit podle uživatele (př. *.jpg)
10. Znovunačtení zdroje – načte se aktuální stav z disku

Zobrazení	Konfigurace	Start
Stručné		Ctrl+F1
✓ Detaily		Ctrl+F2
Popisy		Ctrl+Shift+F2
Strom		Ctrl+F8
Náhled		Ctrl+Q
Okna pod sebou		
✓ Všechny soubory		Ctrl+F10
Programy		Ctrl+F11
.		
Vlastní filtr...		Ctrl+F12
Jen vybrané soubory		
✓ Jméno		Ctrl+F3
Přípona		Ctrl+F4
Čas		Ctrl+F5
Velikost		Ctrl+F6
Netříděno		Ctrl+F7
Obrácené pořadí		
Znovunačtení zdroje		Ctrl+R

19. Operace s objekty v programu Total Commander

Kontextové menu je shodné s Windows pokud se nastaví:

Hlavní nabídka → Konfigurace → Nastavení → Funkce Levé tlačítko (Win standard)

1. Označení objektů:

- jako ve Windows

- tlačítko Insert

Hlavní nabídka → Označení

F3 Zobrazit – otevře pokud je to možné obsah souboru pro prohlížení

F4 Editovat – otevře pokud je to možné obsah souboru pro editaci (změny)

2. Vytvoření nového objektu:

F7 – VytvSložku

Kontextové menu → Nový → výběr objektu

Složka - Zadejte jméno nového adresáře

Soubory různých typů inst. programů př. Textový dokument (.txt)

3. Přejmenování a přesouvání objektu:

1. označení objektu → F6 (z aktivního panelu do druhého panelu)

2. 2 × klik L tlačítkem myši - Enter

3. Přetažení myši na nové místo (s držením SHIFT)

4. Kopírování objektů

1. Přetažení myši na místo kopie (bez SHIFT)

2. Použití schránky (Kopírovat + Vložit)

3. označení objektu → F5 (z aktivního panelu do druhého panelu)

6. Mazání objektů - Koš

Postup: 1. označení objektu → F8 Smazat

2. označit → klávesa Delete (Del)

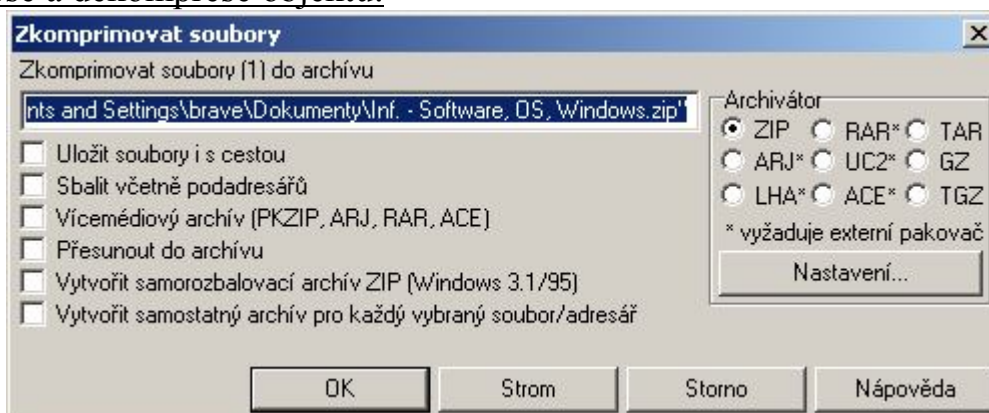
Po odstranění se položka většinou umístí do koše odkud je možné její **obnovení**.

Postup: ve složce Koš → označit objekt → Obnovit (kontext. menu)

Zobrazení	Konfigurace	Start
Stručné		Ctrl+F1
✓ Detaily		Ctrl+F2
Popisy		Ctrl+Shift+F2
Strom		Ctrl+F8
Náhled		Ctrl+Q
Okna pod sebou		
✓ Všechny soubory		Ctrl+F10
Programy		Ctrl+F11
.		
Vlastní filtr...		Ctrl+F12
Jen vybrané soubory		
✓ Jméno		Ctrl+F3
Přípona		Ctrl+F4
Čas		Ctrl+F5
Velikost		Ctrl+F6
Netříděno		Ctrl+F7
Obrácené pořadí		
Znovunacnění zdroje		Ctrl+R

20. Další funkce TC

1. Komprese a dekomprese objektů:

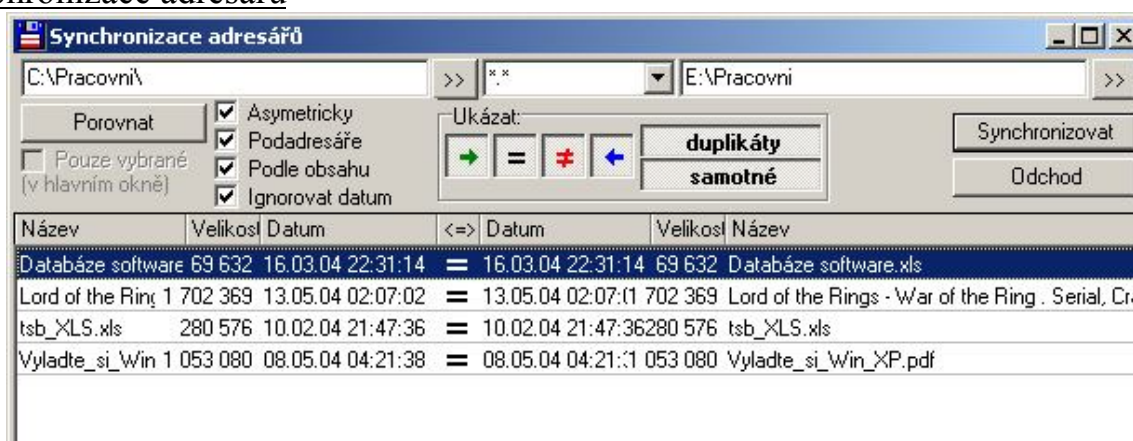

Samorozbalovací archív – lze rozbalit i bez TC

2. Rozdělování (slučování) souborů

3. Synchronizace adresářů

4. Kódování (dekódování) souborů
5. Vyhledávání objektů
6. Kontrolní součty
7. FTP klient

Viry a antivirové programy

Viry – programy, které mají škodlivý vliv na PC

Typy virů:

- a) souborové – napadají soubory, většinou spustitelné (*.exe)
- b) bootviry – infekce při bootování
- c) makroviry – součástí maker (spustitelné kódy např. ve Wordu)
- d) trójské koně – zdánlivě uživatelské prog. s přiloženým virem
- e) červi – přenos e-mailem, dnes nejčastější

Projevy virů:

- 1. *destrukční* – úkolem je likvidace dat (mazání, změny, likvidace disku)
- 2. *obtěžující* – př. nesmyslné hlášky, nechtěné vytáčení modemu aj.

Spam – nevyžádané emaily

Příklady aktuálních virů:

Beagle, Sasser, Netsky, MyDoom, BugBear, Blaster, a mnoho a mnoho dalších.....

Antivirové programy - systémové programy chránící PC před viry

př. AVG, AVAST, Norton antivirus, Panda, Kaspersky, Nod 32, McAfee

Ochrana proti virům:

- 1. Antivirový program s novou aktualizací
- 2. Spuštění rezidentní štít antivirového programu
- 3. Pravidelná záloha dat
- 4. Kontrola půjčených nosičů antivirem (CD, diskety, Flash paměti aj.)
- 5. Neotevírat neznámé a podezřelé maily a přílohy.
- 6. Sledovat divné projevy PC (hlášky, restarty, apod.)